

МАКСІМ ТАНК – ПЕРАКЛАДЧЫК ПАЭЗІІ АЛЯКСАНДРА ПУШКІНА

Мастацкі пераклад – гэта сінтэз дзвюх ачытаў – стварэння жывога цэлага і напружанай тэхнічнай працы, творчага палёту і аднаборства са словам як з матэрыялам, які супраціўляецца, як гэта ўласціва матэрыялам наогул. Добры паэтычны пе-

раклад выконвае тую ж высокую місію грамадска-эстэтычнага служэння, што і арыгінальная творчасць.

У цеснай сувязі з перакладам, асабліва з блізкароднасных моў, знаходзіцца праблема традыцыі і наватарства той ці іншай нацыянальнай літаратуры: зварот да спрадвечных навывкаў і эстэтычных адкрыццяў мінулага; зварот да новых рытмаў, лексікі, спосабаў мастацкага адлюстравання рэчаіснасці. Гэтыя дзейсныя скрыжаванні садзейнічаюць развіццю любой нацыянальнай культуры, адкрываюць невычэрпныя магчымасці ўзбагачэння літаратурнай мовы.

Пераклады сусветнай класікі на беларускую мову з'яўляюцца доказам таго, што наша школа мастацкага перакладу жыццядзейсная.

Стварэнне асноўных прынцыпаў рэалістычнага перакладу ў нашай літаратуры належаць пяру Я. Купалы, Я. Коласа, М. Багдановіча, У. Дубоўкі, А. Куляшова, М. Танка, П. Броўкі, Н. Гілевіча, Р. Барадуліна, Я. Семязона і іншых мастакоў слова.

У рэчышчы гэтага працэсу пачэснае месца займае мэтанакіравана дзейнасць Максіма Танка, якая пачалася яшчэ ў давераснёўскі перыяд (1933–1939).

Даследуючы паэзію М. Танка, сёння можна па-праву сцвярджаць, што з сярэдзіны 1930-х гадоў у яго творчасці адбываліся складаныя працэсы, якія вызначылі шляхі развіцця мастацкага таленту пісьменніка. Смелыя пошукі маладога аўтара добра былі відаць у яго ранніх кнігах «Журавінавы цвет» (1937) і «Пад мачтай» (1938), адзначаных прастатой слова і пластычнасцю вобразаў, ускладненасцю метафары вершаванага радка. У аўтабіяграфічных «Лістках календара» паэт гаворыць аб сваіх літаратурных інтарэсах той пары, дзе своеасаблівым стымулам для яго была руская класіка, польскі рамантызм, савецкая літаратура ў асобе М. Горкага, У. Маякоўскага, Я. Купалы, Я. Коласа і інш. Асабліва М. Танка хвалявала творчасць французскіх паэтаў-сімвалістаў і філасофская глыбіня нямецкіх літаратараў.

Знаёмства з лепшымі ўзорамі рускай літаратуры выклікала ў Танка жаданне перадаць сілу іх паэзіі праз гукі роднай мовы, тым самым здзейсніць акт своеасаблівай вучобы ў знакамітых аўтараў. З таго часу пераклад становіцца неад'емнай часткай творчай працы нашага паэта.

Паступова беларускі мастак слова прыходзіць да высновы, што творчасць Аляксандра Пушкіна – пачатак славянскага паэтычнага мастацтва. Пра гэта М. Танк скажа ў артыкуле «Сонца паэзіі»: «Мне цяжка ўявіць сваё юнацтва, пачатак маёй літаратурнай працы і замілавання да паэзіі без светлай музы Пушкіна. Вершы яго я чуў і разам з казкамі маёй маткі, якія яна мне апавядала... Яшчэ будучы дзесяцігадовым хлапчуком, я шмат ведаў яго вершаў, па памяці чытаў яго казкі і цэлыя паэмы» [2, с. 221].

Цікава, што на працягу ўсяго свайго творчага жыцця паэт вяртаецца да Пушкіна. Першыя пераклады рускага гена М. Танкам зроблены ў 1932 годзе ў пушкінскім астрозе.

Паэтычная глыбіня і высокі гуманізм пушкінскай лірыкі – жыватворная крыніца, якая дапамагала беларускаму пісьменніку знаходзіць свой шлях і голас у мастацтве, дыхаць у слова свежае паветра і рабіць яго песняй.

У 1937 годзе, калі набліжалася стагоддзе з дня смерці А. Пушкіна, па даручэнню рэдактара «Беларускага летапісу» Танк пачынае перакладаць вершы А. Пушкіна «Помнік», «Вязень», «Анчар», «Для родных берагоў айчыны...» і інш. З таго часу ён быў ўпэўнены: «Пушкін – адна з самых дзіўных з'яў у сусветнай паэзіі... Пад яго дабрадзейным уплывам расла і развівалася наша паэзія... нельга сёння знайсці ў нас таго паэта, у творчасці якога б не адчуваўся яго ўплыў. Незвычайная глыбіня і празрыстасць думкі, магутная ўсёпакараючая сіла яго паэзіі, непадзельна злітая сваімі каранямі з роднай рускай зямлёй, з народам, яго гісторыяй, думкамі і марамі – вось тое, што нас заўсёды захапляе ў творчасці вялікага паэта...

Пачынаючы ад нашых старэйшых народных паэтаў Я. Купалы і Я. Коласа, амаль усё беларускія пісьменнікі перакладалі А. С. Пушкіна на беларускую мову... Пераклады Пушкіна – экзамен на сталасць паэта і, можа, нават больш – літаратуры, сведчанне аб яе росце, развіцці, культуры» [2, с. 222].

Каб А. Пушкін загучаў на той ці іншай нацыянальнай мове, перакладчык павінен увайсці не толькі ў складаны свет пушкінскай паэтыкі і духоўныя праблемы яго часу, але і перадаць высокі ўзровень стылявых і стылістычных пластоў аўтарскага арыгінала, спецыфіку блізкасці лексікаграфіі славянскіх моў, якая можа прывесці да чыста падрадковай механічнай перадачы вершаванага радка.

Зразумела, што перакладчыку нялёгка вытрымаць суперніцтва з А. Пушкіным, каб перадаць водар яго верша. Па-свойму цікавы пераклад твора рускага паэта «Вязень», зроблены М. Танкам:

<i>Сижу за решёткой в темнице сырой,</i>	<i>Сяджу я за кратамі дні і гады,</i>
<i>Вскормлённый в ялове орёл молодой,</i>	<i>Спазнайшы няволлю арол малады,</i>
<i>Мой грустный товарищ, махая крылом,</i>	<i>Мой сумны таварыш махая крылом.</i>

Кровавою птицею клюёт под окном... [1, с. 288]. Дзяўбе пад акном акрываўлены корм... [3, с. 507].

Беларускі перакладчык тут не зусім дакладны. У М. Танка пушкінскі радок загучаў крыўна і сімвалічна. Наш аўтар больш схіляецца да асабістага пачатку:

<i>И вот молветь хочет: «Давай улетим!</i>	<i>І хоча сказаць мне: «Давай паляцім!</i>
<i>Мы вольные птицы; пора, брат, пора!</i>	<i>Мы вольныя птушкі; пара, брат, пара!</i>
<i>Туда, где за тучей белеет гора,</i>	<i>Туды, дзе за хмарай бялее гара,</i>
<i>Туда, где синеют морские края,</i>	<i>Туды, дзе сінеюць морскія края,</i>

Туда, где гуляем лишь ветер...да я!» [1, с. 288] Дзе вецер гуляе свабодны... ды я!» [3, с. 508]

Перакладчык зрабіў усё магчымае, каб захаваць рыфму арыгінала, перадаць стылістыку верша рускага паэта.

Блізка да тэксту перакладзены М. Танкам і верш «Анчар». Беларускі аўтар знайшоў свой удалы адпаведнік «стрэлы – бліскавіцы» пушкінскаму «послушливые стрелы»:

<i>А князь тебя ядом наплат</i>	<i>А князь атрутай загадаў</i>
<i>Свои послушливые стрелы</i>	<i>Насыціць стрэлы-бліскавіцы,</i>
<i>И с ними гибель разослат</i>	<i>І разам з імі смерць паслаў</i>

К соседям в чуждые пределы [1, с. 433]. Ён за суседнія граніцы [3, с. 507].

У перакладзе твора «Анчар» выявілася асоба М. Танка, паэта-бунтара, якую прываблівала і захапляла глыбіня пушкінскай паэтычнай думкі, што будзіла і акрыляла яго творчасць, даравала натхненне, надзяляла непераможным гарэннем.

Працуючы над перакладам «Анчара» наш паэт адчуў стыхію гуманізму Пушкіна, які паставіў у гэтым творы пытанні аб праве чалавека на жыццё, аб каштоўнасці чалавечага жыцця, аб месцы чалавека ў жыцці. Пры знешне спакойнай стыльвай інтанацыі яго верш з'яўляецца магутным пратэстам супраць бесчалавечнасці.

Цяжкасць з якой М. Танк сутыкнуўся пры працы над «Анчарам» заключалася ў тым, што трэба было тагачаснай лексікай перадаць розныя стылістычныя пласты. Тут і царкоўныя славяншчыны, якія выконвалі ролю высокага стылю, надаючы паэтычнаму радку пафас прамאўлення, і словы архаістычнага значэння, якія аўтарам будаваліся па прынцыпу словазлучэнняў, і словы з пэўным псіхалагічным падтэкстам.

М. Танк зразумёў, што да вобразнай ёмістасці пушкінскага слова можна наблізіцца праз багацце фальклорных традыцый нацыянальнай мовы, вывучэння жывой размоўнай стыхіі ўсіх слаёў беларускага народа.

ЛІТАРАТУРА

1. Пушкин, А. С. Сочинения : в 3 т. – Т. 1 : Стихотворения; Сказки; Руслан и Людмила : поэма / А. С. Пушкин. – Минск : Маст. літ., 1985. – 735 с.
2. Танк, М. Збор твораў : у 13 т. / М. Танк / НАН Беларусі, Ін-т літаратуры імя Я. Купалы. – Минск : Беларус. навука, 2006–2012. – Т. 8 : Прэзаічныя творы. Артыкулы. Выступленні. Рэкамендацыі. – 2009. – 642 с..
3. Танк, М. Збор твораў: у 4 т. / М. Танк. – Минск : Беларусь, 1987. – Т. 4 : Вершы, дзённікі, пераклады. – 700 с.